

ใบความรู้ที่ ๗

หลักการอ่านและพิจารณา บทร้อยกรอง

ความหมายของร้อยกรอง ร้อยกรอง คือ งานเขียนที่มีการเลือกใช้คำ โดยนำมาประกอบกันเข้าตามลักษณะบังคับ อันได้แก่ การบังคับจำนวนคำ เสียงสูง ต่ำ หนัก (ครุ) เบา (ลหุ) เอก โท และสัมผัส ตามรูปแบบ ของร้อยกรองแต่ละชนิด ซึ่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น กวีนิพนธ์ คำประพันธ์ บทประพันธ์ บทกวี กวีวิจารณ์ บทกานท์ เป็นต้น

ลักษณะบังคับของร้อยกรอง ลักษณะบังคับที่ทำให้ร้อยกรองมีลักษณะพิเศษจากข้อเขียนร้อยแก้ว มีอยู่ ๔ ประการ ดังนี้

คณะ คือ แบบบังคับที่วางกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ว่า คำประพันธ์ชนิดนั้น ๆ แต่ละบทจะมีกี่บาท แต่ละบาท จะมีกี่วรรค แต่ละวรรคจะมีกี่คำ เช่น โคลงสี่สุภาพ กำหนดไว้ว่า คณะหนึ่งหรือบทหนึ่ง มีสี่บาท บาทละ ๒ วรรค วรรคหน้ามี ๕ คำ วรรคหลังมี ๒ คำ (พยางค์) ส่วนวรรคหลัง บาทที่ ๔ มี ๔ คำ (พยางค์) ฉะนั้นโคลงสี่สุภาพ ๑ บท จะมี ๓๐ คำ อาจมีคำสร้อยต่อท้ายบาทที่ ๑ ๓ และบังคับเอก ๗ โท ๔ แห่ง ดังนี้ เป็นต้น

สัมผัส คือ ลักษณะบังคับให้ใช้คำที่มีเสียงคล้องจองกัน ซึ่งมี ๒ ชนิดคือ ก. สัมผัสสระ เป็นเสียงที่มีสระ ตัวสะกดในมาตราเดียวกัน เช่น อ้อน-งอน-ท่อน-ขอนแก่น-จร (จรรยา)-อุดร-ข. สัมผัสอักษร เป็นคำที่ใช้พยัญชนะต้นเหมือนกัน เช่น รัก-ร้าง-ริน-ทรวง-สัมผัส-ซ่อน-แสง-โถม-เศร้า-ชวนเซ เป็นต้น สัมผัสยังแบ่งเป็น ๒ ประเภทอีก คือ - สัมผัสนอกวรรค เป็นสัมผัสนอกบังคับ จะเป็นสัมผัสสระเท่านั้น - สัมผัสใน คือ สัมผัสในบังคับ เป็นสัมผัสที่อยู่ภายในวรรคเดียวกันไม่บังคับว่า จะเป็นสัมผัสสระหรือสัมผัสอักษรก็ได้

ครุ-ลหุ คือ คำที่มีเสียงหนัก-เบา ใช้ในคำประพันธ์ประเภทฉันทน์ ครุ : เสียงหนัก คือ พยางค์ที่ประสมด้วยสระเสียงยาวในมาตราแม่ ก.กาและมีตัว สะกด รวมทั้งประสมด้วย อำ ไอ โ อ เอ เช่น จำ ได้ ไป เขา รัก ลูก ลหุ : คำที่มีเสียงเบา คือ พยางค์ที่ประสมด้วยสระเสียงสั้น เช่น จะ ดู ตี ผิว กระทะ ฤ ฯลฯ

ครุ-ลหุ มีสัญลักษณ์แทนดังนี้

◌ เป็นสัญลักษณ์แทน ครุ

◌ เป็นสัญลักษณ์แทน ลหุ

เอก-โท คือ คำที่บังคับด้วยรูปวรรณยุกต์ เอก โท นิยมใช้กับคำประพันธ์ประเภทร่าย โคลง
คำเป็น -คำตาย ใช้ในโคลง

คำเป็น คือ คำที่ประสมด้วยสระเสียงยาว เช่น ตา ดี แม่ เสือ ดู และคำที่ประสมด้วยมาตราตัวสะกด ในแม่กง กน กม เกย เกอว เช่น ลม โขย เย็น ช่าง ซึ้งใจ เป็นต้น

คำตาย คือ คำที่ประสมด้วยสระเสียงสั้นเช่นเดียวกับคำลหุ และคำที่ประสมด้วยมาตรา ตัวสะกด ในแม่ กก กต กบ เช่น แกลบ เจ็บ โยก หลุด ฤทธิ ประจบ เป็นต้น

พยางค์หรือคำ คือ เสียงที่เปล่งออกมาครั้งหนึ่ง ๆ แต่จะนับแทนที่กันได้ เช่น สมัครสมาน อาจเป็น ๒ ๓ หรือ ๔ พยางค์ ในแต่ละประเภทไม่เหมือนกัน

วรรณยุกต์ คือ เสียงสูงต่ำ ตามตำแหน่งของบทประพันธ์ เช่น คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ของกลอนจะต้องใช้เสียงสูง ตัวอย่างเช่น

งานวันเกิดยิ่งใหญ่ใครคนนั้น

ฉลองกันในกลุ่มผู้ลุ่มหลง

หลงลาภยศ สรรเสริญ เพลินทะนง

วันเกิดส่งชีพสิ้นแรงวันตาย

อีกมุมหนึ่ง ชิ่งเหงาน่าเศร้าแท้

หญิงแก่แก่ทั้งเหงาและคอยหาย

ไอวันนั้นเป็นวันอันตราย

แม่คลอดสายโลหิตแทบปลิดขนม

คำว่า **หลง หาย** ต่างมีวรรณยุกต์เสียงสูง **ตาย ขนม** ต่างมีวรรณยุกต์เสียงสามัญ เป็นต้น

คำนำ คือ คำที่กล่าวขึ้นต้นในบทนำของคำประพันธ์ เช่น บัดนั้น มาจะกล่าวบทไป สักวา เป็นต้น

คำสร้อย คือ คำที่ใช้ลงท้ายบทหรือบาทของร้อยกรอง เพื่อให้ความสมบูรณ์ หรือบอกความรู้สึก

ให้เกิดไพเราะ นิยมใช้คำเป็น เช่น พี่เอย แฮ แลนา กี่ดี เป็นต้น

ร้อยกรอง จำแนกออกได้เป็น ๕ ประเภท คือ กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ร่าย ซึ่งแต่ละประเภท ก็ยังแบ่งออกเป็นชนิดย่อยๆ ดังนี้

๑. กาพย์ แบ่งเป็น กาพย์ยานี กาพย์ฉับบึง กาพย์สุรางคนางค์ กาพย์ขับไม้
๒. กลอน มีกลอนแปด กลอนหก ดอกสร้อย กลอนสี่กวาง กลอนเพลงยาว เสภา นิราศ กลอนบทละคร กลอนเพลง ปฎิพากย์ และกลอนกลบทแบบต่าง ๆ
๓. โคลง โคลงสอง โคลงสาม โคลงสี่ โคลงตั้ง โคลงกระทู้ โคลงกลอักษร
๔. ฉันท์ เช่น อินทริวิเชียรฉันท์ ฤชงคประยาตฉันท์ วิชชุมมालาฉันท์ อธิสังฉันท์ วสันตดิถีฉันท์ เป็นต้น
๕. ร่าย ร่ายโบราณ ร่ายตั้ง ร่ายสุภาพ ร่ายยาว

ประโยชน์และคุณค่าของบทร้อยกรอง พระบรมราชาธิบาย ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ “ข้าพเจ้าผู้หนึ่ง เป็นผู้เชื่อมั่นอยู่ว่าจินตกวีนิพนธ์ เป็นสิ่งซึ่งให้ผลดีหลายประการ” อาจจะได้รับประโยชน์และคุณค่าของ บทร้อยกรอง ดังนี้

๑. สบายใจ คล้าย ๆ ฟังเพลงบรรเลง
 ๒. เพลิดเพลิน ทำให้ลืมสิ่งซึ่งระคายเคืองใจอยู่บ้างได้ชั่วคราว
 ๓. ได้ฟังโวหารอันแปลก
 ๔. ได้ทราบความคิดของผู้แต่ง
- ส่วนผู้แต่งก็ได้รับผลดีเหมือนกัน กล่าวคือ
๑. สบายใจ คล้ายผู้ที่เล่นดนตรี ตีพิณพาทย์
 ๒. เพลิดเพลิน เพราะใช้สมองในทางที่นึกถ้อยคำอันไพเราะ
 ๓. ต้องขะมักเขม้นแสดงโวหารให้แปลก
 ๔. มีโอกาสได้แสดงความคิดให้ผู้อื่นฟัง นับว่าผู้แต่งทำความพอใจให้แก่เพื่อนมนุษย์ได้อีก
- เป็นอันมาก และควรจะคิดถึงผู้อ่าน มากกว่าตัวเอง คือควรจะเพ่งเล็งให้ผู้อ่านเข้าใจและฟังเพราะ มากกว่าที่จะอวดความเก่ง ของตนเอง

ใบความรู้ที่ ๘

หลักการอ่านและพิจารณา โวหารภาพพจน์

โวหารภาพพจน์ คือ ถ้อยคำที่ทำให้เกิดภาพในใจเกิดจินตนาการ มีความสำคัญคือ ช่วยเสริมให้สำนวนโวหารดีขึ้นเกิดภาพในใจชัดเจน โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นนามธรรมจะเกิดรูปธรรมชัดเจน

ประเภทของโวหารภาพพจน์ มีหลายชนิด แต่ที่นิยมมี ๘ ชนิด คือ อุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์ บุคลาธิษฐาน ปฏิพากย์ สัทพจน์ นามนัย

อุปมา

อุปมา คือ การเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเหมือนกับสิ่งหนึ่งโดยใช้คำเชื่อมที่มีความหมาย เช่นเดียวกับคำว่า “เหมือน” เช่น ดุจ ตั้ง ราว รวากับ เปรียบ ประดุจ เฉก เล่ห์ ปาน ประหนึ่ง เพียง เพียง ฟ่าง ปูน ฯลฯ

ตัวอย่าง

ปัญญาประดุจดังอาวุธ

ไพเราะกังวานปานเสียงนกร้อง

ท่าทางหล่อนราวกับนางพญา

อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ คล้ายกับอุปมาโวหารคือเป็นการเปรียบเทียบเหมือนกัน แต่เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง อุปลักษณ์จะไม่กล่าวโดยตรงเหมือนอุปมา แต่ใช้วิธีกล่าวเป็นนัยให้เข้าใจเอาเอง ที่สำคัญ อุปลักษณ์จะไม่มีคำเชื่อมเหมือนอุปมา

ตัวอย่าง

ขอเป็นเกือกทองรองบาทา ไปจนกว่าชีวิตจะบรรลีย์

ทหารเป็นรั้วของชาติ

เธอคือดอกฟ้าแต่ฉันนี่คือหมาวัด

เธอเป็นดินหรือเธอเป็นหญ้าแท้จริงมีค่ากว่าใครนิรันดร์

ชาวนาเป็นกระดูกสันหลังของชาติ

ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ

สัญลักษณ์

สัญลักษณ์ เป็นการเรียกชื่อสิ่งๆ หนึ่งโดยใช้คำอื่นมาแทน ไม่เรียกตรงๆ ส่วนใหญ่คำที่นำมาแทนจะเป็นคำที่เกิดจากการเปรียบเทียบและตีความซึ่งใช้กันมานานจนเป็นที่เข้าใจและรู้จักกันโดยทั่วไป

ตัวอย่าง

เมฆหมอก แทน อุปสรรค กุหลาบแดง แทน ความรัก
หงส์ แทน คนชั้นสูง สีดำ แทน ความตาย ความชั่วร้าย

บุคลาธิษฐาน (บุคคลวัต)

บุคลาธิษฐาน หรือ บุคคลวัต คือการกล่าวถึงสิ่งต่างๆ ที่ไม่มีชีวิต ไม่มีความคิด ไม่มีวิญญาณ เช่น โຕะ เก้าอี้ อีฐ ปูน หรือสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น ต้นไม้ สัตว์ โดยให้สิ่งต่างๆ เหล่านี้ แสดงกิริยาอาการและความรู้สึกได้เหมือนมนุษย์

(บุคลาธิษฐาน มาจากคำว่า บุคคล + อธิษฐาน หมายถึง อธิษฐานให้กลายเป็นบุคคล)

ตัวอย่าง มองซี...มองทะเล	เห็นลมคลื่นเห่จูบหิน
บางครั้งมันบ้าบิ่น	กระแทกหินดังครืนครืน
ทะเลไม่เคยหลับไหล	ใครตอบโต้ไหมไหนจึงตื่น
บางครั้งยังสะอื้น	ทะเลมันตื่นอยู่ร่ำไป

ปฏิพากย์

ปฏิพากย์ คือ การใช้ถ้อยคำที่มีความหมายตรงกันข้าม หรือขัดแย้งกันมากล่าวอย่างกลมกลืนกันเพื่อเพิ่มความหมายให้มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น

เลวบริสุทธิ์ บาปบริสุทธิ์ สวยเป็นบ้า สวยอย่างร้ายกาจ
สนุกฉิบหาย สวรรค์บนดิน

สัทพจน์

สัทพจน์ หมายถึง ภาพพจน์ที่เลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงดนตรี เสียงสัตว์ เสียงคลื่น เสียงลม เสียงฝนตก เสียงน้ำไหล ฯลฯ

การใช้ภาพพจน์ประเภทนี้จะทำให้เหมือนได้ยินเสียงนั้นจริงๆ

ตัวอย่าง

เปรี๊ยะๆ ดังเสียงฟ้าฟาด
ตะแลกแตะกแตะก ตะแลกแตะก กระเดื่องดังแทรกสำรวจสรวลสันต์
น้ำพุพุ่งซ่า ไหลมาฉาดฉาน เห็นตระการ เสียงกังวาน
มันดังจอกโครม จอกโครม มันดังจอก จอก โครม โครม
บัดเดี๋ยวดังห่าห่าห่าห่าห่าห่า

นามนัย

นามนัย คือ การใช้คำหรือวลีซึ่งบ่งลักษณะหรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง คล้ายๆ สัญลักษณ์ แต่ต่างกันตรงที่ นามนัยนั้นจะดึงเอาลักษณะบางส่วนของสิ่งหนึ่งมากล่าว ให้หมายถึงส่วนทั้งหมด

ตัวอย่างเช่น

ทีมกิ้งหิ้นลม	หมายถึง ทีมเนเธอร์แลนด์
ทีมสิงโตคำราม	หมายถึง อังกฤษ
ฉัตร	หมายถึง กษัตริย์
เก้าอี้	หมายถึง ตำแหน่ง
มือที่สาม	หมายถึง ผู้ก่อความเดือดร้อน